

**LATVIJAS
UNIVERSITĀTE**
ANNO 1919

LIEPĀJAS UNIVERSITĀTE

Universitāšu ieguldījums Latvijas tautsaimniecībā

Kopsavilkums

**Latvijas Universitāšu asociācija
Rīga
2012**

Universitāšu ieguldījums Latvijas tautsaimniecībā Kopsavilkums

Darba grupa:

Latvijas Universitāte:

Jānis Stonis
Indra Dedze
Kristis Avots
Zane Cunska

Rīgas Tehniskā universitāte:

Arturs Zeps
Modris Ozoliņš
Valērijs Skribans

Latvijas Lauksaimniecības universitāte:

Dita Štefenhagena

Rīgas Stradiņa universitāte:

Juris Lācis
Andulis Priednieks
Irīna Kukliča

Daugavpils Universitāte:

Jānis Kudiņš
Ludmila Aleksejeva (Paņina)

Liepājas Universitāte:

Atis Egliņš - Eglītis
Veronika Bikse

Projekta koordinatori:

Indra Dedze
Arturs Zeps

Valodas redaktore:

Dita Arāja

©Latvijas Universitāšu asociācija, 2012

Augstskolu ietekme uz valsts tautsaimniecību

Kopsavilkums

Zinātniskā darbība un augstākā izglītība ieņem arvien nozīmīgāku vietu attīstīto valstu ekonomiskās attīstības stratēģijās. Jau vairāk nekā desmitgadi tradicionālajām universitātes funkcijām – studijām un zinātniskajai darbībai – pievienojušās vēl vismaz divas būtiskas funkcijas: inovācijas un citi pakalpojumi sabiedrībai. Mūsdienu teorijās universitātes analizē no dažādiem aspektiem. Apvienojot šīs atziņas, varam teikt, ka universitātes ir kompleksas sistēmas, kurām jārada, jāinterpretē, jāapstrādā, jāizplata un jāuzkrāj zināšanas, kā arī jānodrošina citi pakalpojumi sabiedrībai. Patlaban universitātes ir kļuvušas par daudzprofilu uzņēmumiem, kas kalpo sabiedrībai un pārvērš zināšanas par sabiedrisku labumu.

Tāpat pēdējā laikā būtiski ir palielinājusies privātā kapitāla ieplūde un dominance gan izglītības, gan zinātniskās darbības sektorā. Līdz ar to izglītības nozari uzskata par TOP5 industriju un tiek novērtēts, ka tās kopējais apgrozījums pasaulē ir vairāk nekā 650 miljardi ASV dolāru (*Blumenstyk, 2005*). Tāpēc, lai nodrošinātu katras valsts iekšējās intereses, valstu valdībām ir svarīgi saprast izglītības ietekmi uz tautsaimniecību un pareizi rīkoties. Tas nozīmē, ka, lai varētu prognozēt un īstenot efektīvu izglītības politiku, ir nepieciešama ticama informācija par izglītības visu līmeņu ekonomisko ienesīgumu. Tas pats attiecas uz zinātnisko darbību.

Pirms aplūkot vairākus pētījumu rezultātus un statistisko informāciju par izglītības un zinātnes ietekmi uz tautsaimniecību, jānorāda, ka ieguvumi no augstākās izglītības ir gan personiski (privāti), gan sociāli (sabiedriski). Turklāt, bez finansiālas (ekonomiskas) ietekmes pastāv arī nefinansiāli (sociāli) ieguvumi (skat. 1. tabulu).

1. tabula. Augstākās izglītības ieguvumi

	Personiskie	Sabiedriskie
Ekonomiskie	Augstāks atalgojums Lielākas iespējas darba tirgū Augstāka mobilitāte Labāki darba apstākļi Lielākas ietaupījumu iespējas	Augstāka produktivitāte Lielāks patēriņš Lielāki nodokļu ieņēmumi Mazāka atkarība no valsts finansējuma Augstākas nodarbināto piemērošanās darba tirgus vajadzībām
Sociālie	Labāka sagatavotība darba tirgum Augstāks statuss sabiedrībā, personiskās izaugsmes iespējas Labākas brīvā laika pavadīšanas iespējas Labāka lēmumu pieņemšana patēriņam Vieglāk sasniegt apmierinājumu darbā Labāka personiskā labklājība un veselība Labāka jaunākās paaudzes dzīves kvalitātes nodrošināšana	Kultūras attīstība Sociālā saliedētība Mazāka noziedzība Drošāka sabiedriskā vide Augstāka politiskā līdzdalība Augstāka tehnoloģiskā adaptācija Augstāka atbildība par jaunāko paaudzi

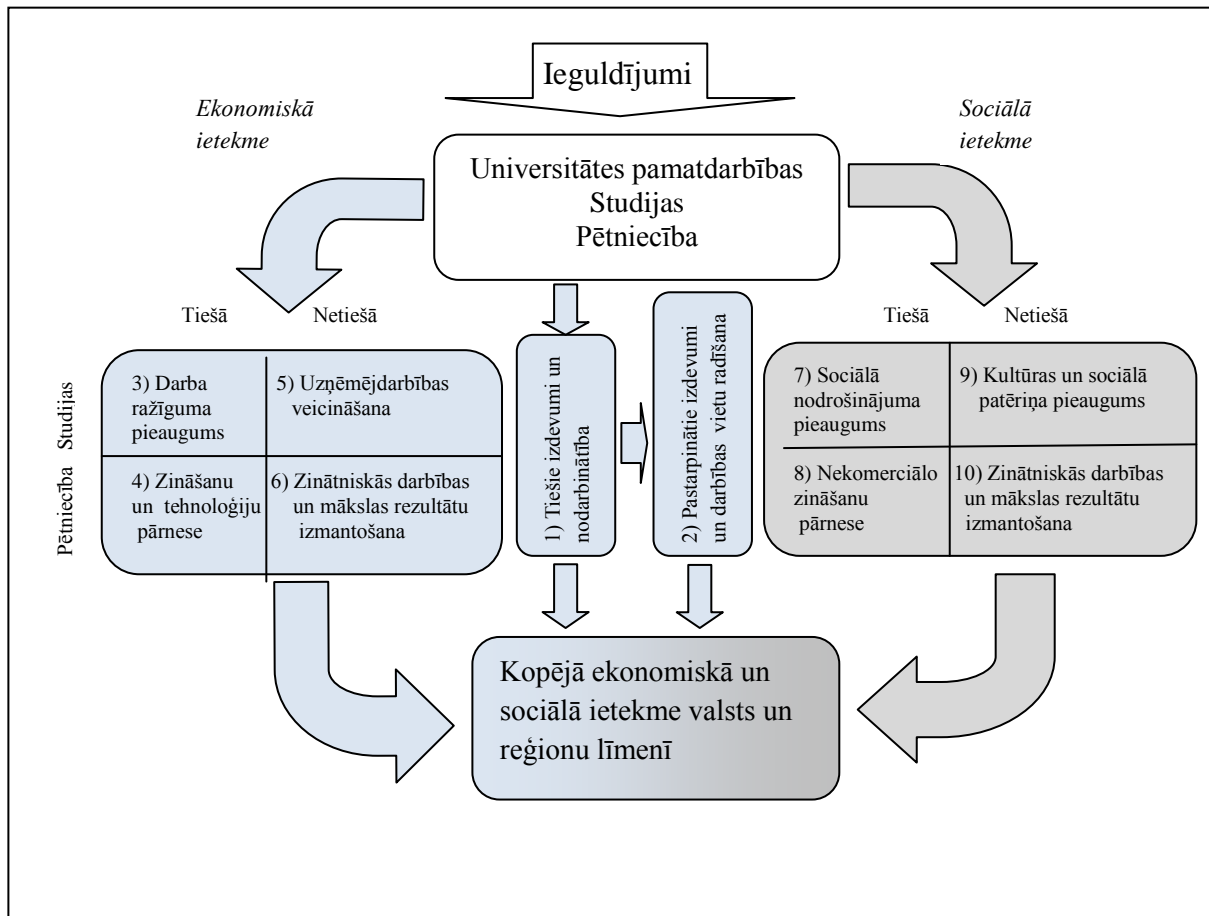
Avots: IHEP, 1998.

Pēc Eiropas Komisijas pasūtījuma 2005. gadā tika pabeigts pētījums *Ienesīgums no dažādiem investīciju veidiem izglītībā (Returns to Various Types of Investment in Education and Training)*. Viens no pētījuma galvenajiem secinājumiem – lai sasniegtu Lisabonas stratēģijas izvirzītos izglītības mērķus, ienesīguma likmei izglītībā jāpārsniedz 7%. Tāpat secināts, ka personiskais ienesīgums ir augsts valstīs, kur būtiski ir pieaudzis akadēmisko grādu ieguvēji matemātikā, dabaszinātnēs un tehnoloģijās (EC, 2005). Savukārt *Psacharopoulos (2009)* ir salīdzinājis 33 valstu augstākās izglītības personisko un sociālo

ienesīgumu. Viņš atsaucas arī uz Hazana (2005) vērtējumu, ka personiskais ienesīgums Latvijā ir 10,6%. *Psacharopoulos* (2009) secina, ka vairums valstu nav varējušas novērtēt sociālo ienesīgumu, jo to izdarīt ir grūti – ir nepieciešami dati par tiešajām izmaksām katrā izglītības līmenī atsevišķi. Viņš arī konstatē, ka „jaunajās valstīs”, piemēram, Čehijas Republikā, Ungārijā, Turcijā ienesīgums no augstākās izglītības ir augstāks nekā Skandināvijas valstīs (*Psacharopoulos*, 2009).

Ienesīguma rādītājus daudz sarežģītāk ir noteikt zinātnē. Pirmkārt, grūti tas ir kompleksās dabas dēļ, kā arī zinātnes produkta globālā rakstura dēļ. Otrkārt, grūti arī tāpēc, ka ir noteikti ierobežojumi pieejai informācijai biznesa investīcijām zinātnē, jo tas saistīts ar komercnoslēpumiem, tirgus nepilnībām un diezgan augstu riska kapitāla klātbūtni.

Līdz šim tika uzskatīts, ka universitāšu galvenā ietekme uz tautsaimniecību ir izglītotu un augsti kvalificētu speciālistu sagatavošana darba tirgum un jaunu zināšanu komercializācija. Taču šobrīd universitāšu ieguldījums tautsaimniecībā tiek skatīts daudz plašākā nozīmē. Šī pētījuma izklāstam tiks izmantots Kembridžas universitātes piedāvātais modelis (skat. 1. attēlu).

1. attēls. Augstākās izglītības ietekmes uz tautsaimniecību modelis

Avots: *Library House*, 2005

2005. gadā Kembridžas universitāte izstrādāja detalizētāku augstākās izglītības ietekmes modeli uz valsts tautsaimniecību. Tajā ietverti galvenie desmit moduļi, kas raksturo augstskolu ieguldījumu tautsaimniecībā un sabiedrībā. (*Library House*, 2005). Zemāk ir sniegts katra moduļa īss raksturojums un iespēju robežās parādīts Latvijas universitāšu devums tautsaimniecībā.

Universitāšu pamataktivitātes ir studiju un zinātniskā darbība, kam ir gan tieša, gan pastarpināta ietekme uz tautsaimniecību. Uzskatāmi (skat. 1. attēlu) tas atspoguļots augstākās izglītības ietekmes modeļa pirmajā un otrajā modulī (*Library House*, 2005).

- 1) Pirmais modulis (skat. 1. attēlu) ietver universitāšu tiešo izmaksu ietekmi uz tautsaimniecību. Te ietilpst personāla atalgojums un pakalpojumu un preču iepirkšana (*Library House*, 2005).

Sešās Latvijas universitātēs studē 58% no visiem Latvijā studējošajiem. Universitātes nodarbina 70% no akadēmiskā un vispārējā personāla (sk. 2. tabulu). Pēc Izglītības un zinātnes ministrijas (IZM) datiem, 2009. gadā sešās Latvijas universitātēs bija 1653 zinātniskie darbinieki jeb 84% no visiem zinātniskajiem darbiniekiem augstskolās.

2. tabula. Studējošo un nodarbināto skaits Latvijas universitātēs 2010./2011. m. g.

	Studentu skaits (noapaļots)	Personāls			
		Personāls	Akadēmiskais personāls	Ar zinātnisko grādu	Vispārējais personāls
Latvijas Universitāte	19600	2026	861	546	1165
Rīgas Tehniskā universitāte	15600	2157	749	453	1408
Latvijas Lauksaimniecības universitāte	6100	971	304	181	667
Daugavpils universitāte	3500	494	202	119	292
Rīgas Stradiņa universitāte	6100	956	367	210	589
Liepājas universitāte	2300	227	100	49	127
Kopā LUA	53200	6831	2583	1558	4248
Kopējais % no visām Latvijas augstskolām	57,9%	70%	62%		75%
Augstskolās kopā:	91907	9812	4138		5674

Avots: IZM un universitāšu dati

Latvijas sešām universitātēm 2010. gadā kopējais finansējums bija 145 818 tūkstoši latu, kas ir 83% no visu Latvijas augstskolu (neskaitot koledžas) kopējā finansējuma (IZM, 2011a). Valsts finansējuma daļa universitāšu budžetā vidēji bija 48%. Salīdzinājumam – Dānijā esošajai Orhūsas universitātei, kas atrodas Šanhajas reitinga 86. vietā, kopējais budžets 2010. gadā bija 789 559 tūkstoši eiro (aptuveni 552 691 tūkstoši Ls), no kuriem 197 989 tūkstoši eiro (aptuveni 138 592 tūkstoši Ls) bija finansējums zinātniskajai darbībai. Tajā pašā laikā Orhūsas universitātēs strādāja 7192 darbinieku (*Aarhus University*, 2011). Tātad vienas Dānijas universitātes gada budžets 3,8 reizes pārsniedz visu sešu Latvijas universitāšu kopējo gada budžetu, bet kopējais nodarbināto skaits Orhūsas universitātēs bija par tikai par 361 darbinieku lielāks nekā universitātēs Latvijā.

Ja valsts saglabās augstākās izglītības finansēšanu pašreizējā līmenī, tad 2040. gadā Latvijas tautsaimniecībai būtiski pietrūks speciālistu ar augstāko izglītību. Ja pieņem, ka augstākās izglītības iestādes speciālistus sagatavos tikai valsts dibinātās augstskolās un tikai par valsts budžeta līdzekļiem, tad tiek prognozēts, ka inženierzinātnēs pietrūks 21 000 speciālistu, bet sociālo zinātņu nozarēs – pat 100 000. Privātās augstākās izglītības iestādes spēs kompensēt sociālo zinātņu nozaru speciālistu trūkumu, taču inženierzinātņu speciālistus sagatavo galvenokārt tikai valsts dibinātās augstskolās un tās ir dārgas studiju programmas, ko privātās augstskolas nespēs piedāvāt arī nākotnē. Speciālistu trūkums neapšaubāmi izraisīs ekonomisko lejupslīdi un valsts budžeta ieņēmumu samazināšanos (Skrībāns, 2012).

Universitātes Latvijā īsteno arī izglītības eksportu. Patlaban ārzemju studentu devums Latvijas iekšzemes kopproduktam (IKP) ir aptuveni 9,6 miljoni latu gadā. Taču, veidojot labvēlīgus apstākļus studējošo piesaistei no ārvalstīm, valstij ir visi priekšnoteikumi šo ienākumu apjomu palielināt (Priednieks, Kukliča, 2012).

Lai tuvinātos ES vidējam attīstības līmenim, Latvijai nepieciešams nepārtraukts ekonomiskais pieaugums. Kā rāda citu valstu pieredze un pētījumi, to iespējams sasniegt, palielinot tautsaimniecībā strādājošo speciālistu skaitu, kam ir augstākā izglītība. Turpretī demogrāfiskās situācijas dēļ Latvijā darbaspēka apjoms samazinās un speciālistu ar augstāko izglītību skaits samazinās vēl straujāk. Šo speciālistu pieprasījuma un piedāvājuma neatbilstību varētu risināt, palielinot augstākās izglītības iestādēs studējošu un absolventu skaitu.

Latvijā atrodamā statistiskā informācija ir nepietiekama augstākās izglītības pētījumiem, analīzei un uzraudzībai demogrāfiskā kontekstā. Piemēram, vācot statistikas datus par augstāko izglītību, tās dažādie līmeņi netiek fiksēti. Tas attiecas arī uz nesenās tautas skaitīšanas datiem, kurus nevarēs izmantot, lai vērtētu izglītības ienesīgumu Latvijā. Pietiekami detalizēti nevar analizēt tādas indikatorus kā studējošo virzība cauri augstākās izglītības pakāpēm, studējošo atbirums, sasniegtais izglītības līmenis, studējošo sociāldemogrāfiskais profils un raksturojums, kā arī viņu devums darba tirgū, jo no esošajiem avotiem iegūstamā informācija ir nepilnīga (Cunsa, 2012). Tāpēc tiek ieteikts turpmāk papildināt CSP datu kopu ar atbilstošajiem rādītājiem un saskaņot ar IZM pakāpēm.

- 2) Otrais modulis (skat. 1. attēlu) ietver universitāšu pastarpināto ietekmi uz vietējo uzņēmumu attīstību, lai varētu nodrošināt augstskolām nepieciešamās preces un pakalpojumus (*Library House*, 2005).

Lai universitātes varētu pilnvērtīgi funkcionēt, tās iepērk dažādas preces un pakalpojumus: reaģentus un materiālus, datortehniku, kancelejas preces, saimniecības preces, veic iespieddarbus un izmanto transporta un ēdināšanas pakalpojumus. Latvijā nav aprēķināta universitāšu pastarpinātā ietekme, bet Apvienotajā Karalistē ir novērtēts, ka katras 100 pilna laika ekvivalenta darba vietas universitātē rada nedaudz vairāk par 100 pilna laika darba vietām ārpalpojumu sniedzējiem (*Universities UK*, 2009).

Universitātes rada tiešu un netiešu ekonomisku ietekmi, un augstākās izglītības ietekmes modelī to atspoguļo no trešā līdz sestajam modulim (*Library House*, 2005).

- 3) Trešais modulis (skat. 1. attēlu) ietver absolventu pieaugošo darba ražīgumu un atalgojuma līmeni kā universitātes izglītojošās darbības rezultātu (*Library House*, 2005).

Latvijas Universitāšu asociācija (LUA) 2011. gadā veiktā aptauja ļauj novērtēt, ka Latvijā bakalaura studijas atmaksājas 12–13 gados un to nosaka augstās kopējās studiju izmaksas un nelielā atšķirība starp bakalauru absolventu atalgojumu un vidējās izglītības absolventu atalgojumu. Sākotnēji absolventiem ar bakalaura grādu darba algas līmenis nav daudz lielāks par vidusskolas absolventu ienākumiem. Tomēr katrs nākamais gads darba tirgū palielina bakalaura grāda ieguvēja ienākuma līmeni, un šī pieauguma attiecība pret vidusskolas absolventa ienākumu līmeni palielinās. Tas liecina, ka darba tirgū tiek novērtēts iegūtās izglītības līmenis galvenokārt kopā ar profesionālo pieredzi. Bakalaura grāds arī ir priekšnoteikums izglītības turpināšanai augstākā līmeņa studijās, kas, savukārt, atmaksājas divos līdz trīs gados (Avots, 2012).

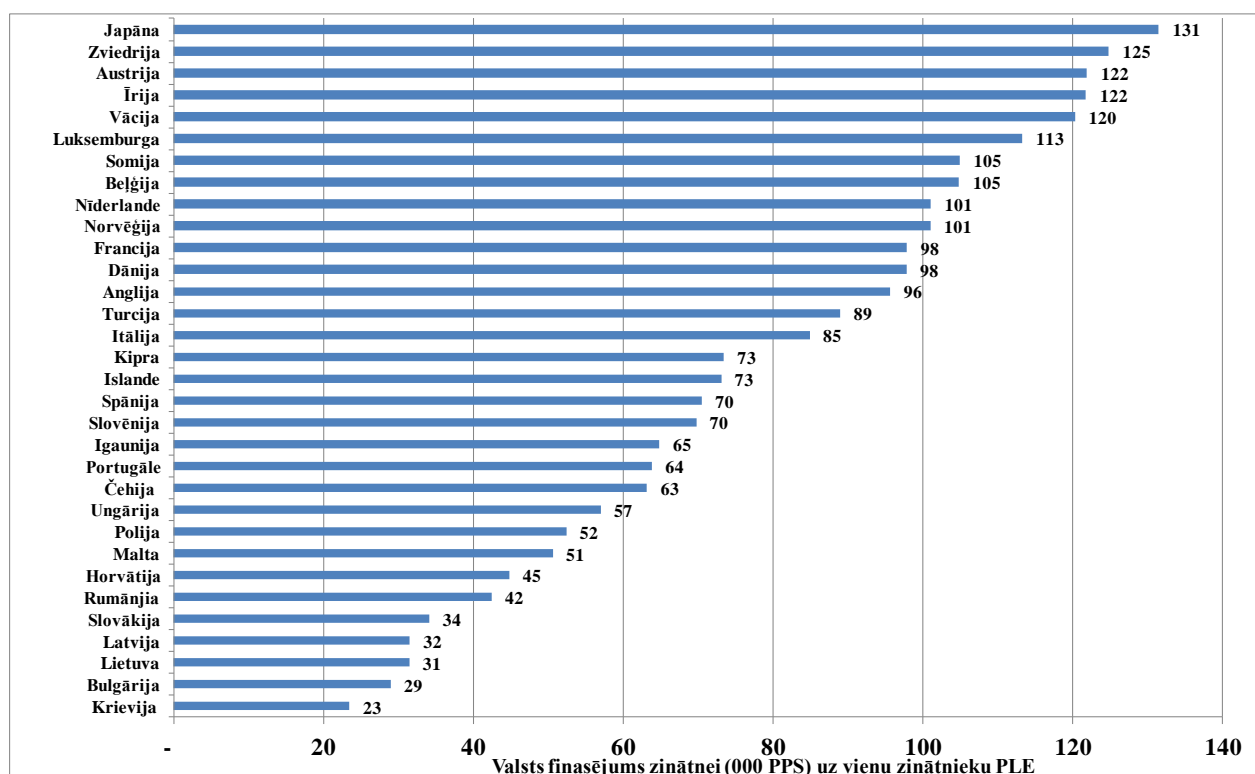
Pēc studiju beigšanas lielākā daļa reģionālo augstskolu absolventu paliek dzīvot un strādāt savā reģionā. Latgalē paliek 74% DU absolventu, Kurzemē –66% LiepU absolventu, bet 49,4% LLU absolventu paliek dzīvot Zemgalē un 10,9% – Pierīgas reģionā (LUA, 2011).

Šie skaitļi pierāda universitāšu būtisko ietekmi reģionu attīstībā un to konkurētspējas paaugstināšanā, nodrošinot reģiona spēju efektīvi izmantot jau esošos resursus un piesaistīt jaunus nepieciešamos resursus, tādējādi pēc iespējas maksimāli apmierinot reģiona iedzīvotāju vajadzības (Egļiņš-Eglītis, 2012).

2011. gadā veiktajā *Nordea* pētījumā par Latvijas uzņēmumu konkurētspēju tika konstatēts, ka uzņēmēji savus darbiniekus uzskata par biznesa veiksmes un konkurētspējas balstiem. Latvijas uzņēmēji ar saviem darbiniekiem ir apmierināti un augstu vērtē tādas darbinieku īpašības un prasmes kā vēlmi ilgstoši strādāt uzņēmumā, prasmi pārdot produktus, apkalpot klientus, veicināt jaunas idejas, kā arī darbinieku produktivitāti, motivāciju strādāt un lojalitāti (*Nordea*, 2011:10).

- 4) Ceturtais modulis (skat. 1. attēlu) sniedz informāciju par zinātniskās darbības ietekmi uz ekonomiku, veicot tehnoloģiju pārnesei un piesakot patentus (*Library House*, 2005).

Vienā no Eiropas Savienības (ES) ekonomiskās stratēģijas *Eiropa 2020* prioritātēm ir uzsvērta „gudra izaugsme”, kas raksturojama kā uz zināšanām un inovācijām balstīta izaugsme. ES mērķis līdz 2020. gadam ir nodrošināt ieguldījumus pētniecībā un attīstībā 3 % apmērā no IKP, piesaistot gan valsts, gan privātā sektora finansējumu, kas vairāk ir vērst uz ieguldījumu, nevis uz ietekmi (EK, 2010). Latvijā patlaban ieguldījumi pētniecībā un attīstībā veido 0,6% no IKP un līdz 2020. gadam ir plānots finansējuma apjomu palielināt līdz 1,5% no IKP (IZM, 2011b). Tas ir divreiz mazāks apjoms, nekā paredz Eiropas mērķis (IZM, 2011b).

2. attēls. Valsts finansējums zinātnei uz vienu zinātnieku (tūkst. PPS EUR) pilna laika ekvivalentu, 2010

Avots: Eurostat datu bāze

Piezīme: PPS – pirktspējas paritātes standarts

Pēc Eurostat datiem, Latvija Eiropas Patentu Birojā uz vienu miljonu darbaspējīgo iedzīvotāju ir pieteikusi 8,2 patentus (2008. gadā – 18,7). Šie rādītāji ir zemāki nekā vidēji Eiropā (2008. gadā – 233,1 patents, 2009. gadā – 133,9) un Igaunijā (2008. gadā – 49,3 un

2009. gadā – 30,6), toties augstāki nekā Lietuvā (2008. gadā – 10,0 un 2009. gadā – 2,8). Ņemot vērā, ka Latvijā ir divreiz mazāks finansējums uz vienu zinātnieku nekā Igaunijā, bet aptuveni tikpat liels kā Lietuvā (skat. 2. attēlu), kā arī to, ka Latvijā nav tehnoloģiju pārnesei un inovācijai nepieciešamās infrastruktūras, var uzskatīt, ka pieteikto patentu skaits ir atbilstošs zinātniskajai darbībai atvēlētajam finansējumam.

Latvijas inovatīvais potenciāls ES dalībvalstu vidū, tāpat kā Lietuvai, ir novērtēts kā pieticīgs, kamēr Igaunija atrodas inovatīvo sekotāju grupā, kas ir nākamā aiz inovāciju līdervalstīm. Šis inovatīvais potenciāls ir normēts komplekss indekss, kas satur 24 rādītājus, tajā skaitā augošu inovatīvo uzņēmumu skaitu attiecībā pret visiem uzņēmumiem. Ir novērots, ka pieticīgo inovatoru valstu grupā, kur ietilpst Latvija, Bulgārija, Lietuva un Rumānija, nav vērojama inovatīvo uzņēmumu skaita izaugsme, bet pārējās grupās novēro stabilu izaugsmi. Inovāciju līdervalstis ir sabalansējušas savu zinātnisko institūciju sadarbību ar uzņēmumiem. Par Latvijas stiprāko pusi inovatīvajās aktivitātēs tiek uzskatīti tās zinātniskie darbinieki un intelektuālais potenciāls, to skaitā arī patentu pieteikumi, bet vājākā puse – finansējums un sadarbība ar uzņēmējiem (EU, 2012).

- 5) Piektais modulis (skat. 1. attēlu) ietver universitātes studiju darbības netiešo ietekmi uzņēmējdarbības veicināšanā. To var novērtēt pēc tā, kādas studiju laikā ir iespējas attīstīt uzņēmējspējas, lai absolventi būtu gatavi veidot savus uzņēmumus un kļūt par pašnodarbinātām personām. Tāpat to vērtē pēc absolventu pašu izveidoto uzņēmumu skaita (*Library House*, 2005).

Nordea pētījums liecina, ka Latvijas uzņēmēju izglītības līmenis ir samērā augsts. 48,6% no aptaujātajiem uzņēmējiem ir bakalaura grāds, 22% – maģistra un 0,7% – doktora grāds (*Nordea*, 2011:12). Tomēr no LUA absolventu aptaujas izriet, ka tikai 2,8% absolventu ir uzsākuši savu uzņēmējdarbību pēc augstskolas, to absolvējot 2005.- 2011. gadā (LUA, 2011). Secinājumi par absolventu iesaistīšanos uzņēmējdarbībā ir jāvērtē uzmanīgi, jo LUA aptaujā piedalījās pēdējo piecu gadu absolventi un daudzi no viņiem turpina studēt nākamajā līmenī, bet *Nordea* pētījuma izlases kopa iekļāva visus esošos aktīvos uzņēmējus.

LUA veiktā absolventu aptauja liecina, ka ļoti daudziem respondentiem Latvijā nav dotas iespējas attīstīt uzņēmējspējas studiju laikā. Studējot universitātē, prasmes uzņēmējdarbības uzsākšanai vispār nav apguvuši 27,3% studentu; ļoti zemā un zemā līmenī – 31,5% un vidējā līmenī – 27,1%, savukārt augstā un ļoti augstā līmenī – tikai 2,7% (LUA, 2011). Tāpēc studiju procesā svarīgi nodrošināt teorijas un prakses vienotību, dodot iespēju studentiem mācīties darot, lai apliecinātu savas prasmes konkrētā aktīvā darbībā. Savstarpējā mijiedarbībā ar profesionālo sagatavotību svarīgi arī attīstīt uzņēmējspējas. Ne mazāk svarīga problēma ir akadēmiskā personāla profesionālās kompetences pilnveide uzņēmējdarbības izglītības jautājumos (Bikse, 2012). Attiecībā uz augstāko izglītību EK projektā *Uzņēmējdarbība augstākajā izglītībā, īpaši ne ekonomikas studijās* norādīts, ka uzņēmējspēju jeb uzņēmējkompetences attīstības aspekti būtu jāiekļauj dažādās augstākās izglītības studiju programmās,ursos vai priekšmetos, īpaši dabas zinātņu un tehnisko studiju programmās (EC, 2008).

- 6) Sestais modulis (skat. 1. attēlu) ietver labumu gūšanu no jaunām zināšanām, kas publicētas akadēmiskajos žurnālos (*Library House*, 2005).

Pēc *Eurostat* datiem, no 2004. līdz 2009. gadam finanšu ieguldījums pētniecībā un attīstībā Latvijā bija viszemākais Baltijas valstīs. Latvijā tas bija 579,5 miljoni eiro, Igaunijā – 916,6 miljoni eiro un Lietuvā – 1196,4 miljoni eiro. Arī kopējais zinātnieku skaits augstskolu, valsts un privātajā sektorā pilna laika ekvivalenta izteiksmē Latvijā 2009. gadā bija vismazākais (Latvijā – 3621 zinātnieks, Igaunijā – 4 307, bet Lietuvā – 8 490).

Likumsakarīgi, ka Latvijā tāpēc ir zemāks starptautiski citējamu publikāciju skaits nekā Lietuvā un Igaunijā (skat 3. tabulu).

3. tabula. Citējumu zinātnisko rakstu skaits Baltijas valstīs

Gads	Latvija	Lietuva	Igaunija
2004	378	1126	827
2005	450	1452	963
2006	419	1697	1118
2007	505	1705	1354
2008	657	2133	1461
2009	659	2169	1511
2010	797	2437	1849

Avots: Scimago

Lai labotu situāciju un panāktu ievērojamu zinātniskās darbības pienesumu tautsaimniecībai, būtu nepieciešamas mērķtiecīgas un koordinētas investīcijas pētniecībā, tehnoloģiju pārnesē un inovatīvā uzņēmējdarbībā Baltijas valstīs, koncentrējot resursus jomās, kurās ir izcilība vai unikālas attīstības priekšrocības. Tāpat jāatceras par universitāšu misiju kopt pētniecisko darbību, kas vērsta uz nacionālās valodas un kultūras vērtību izzināšanu. Šobrīd IZM jau atbalsta Latvijas zinātnisko institūtu iesaisti deviņos valsts nozīmes pētnieciskajos centros, un līdz 2015. gadam paredzēta zinātnes infrastruktūras būtiska uzlabošana (IZM, 2011b). Tomēr vēlams šādu zinātnisko institūtu sadarbību paplašināt Baltijas reģiona līmenī.

Universitātes rada arī tiešu un netiešu sociālo ietekmi uz valsti (*Library House*, 2005):

- 7) Septītais modulis (skat. 1. attēlu) ietver aspektus, kā absolventi savas prasmes un zināšanas velta sabiedrības un apkārtējās vides uzlabošanai, piemēram, veicot sociālo darbu, vai sniedzot bezmaksas pakalpojumu savā nozarē.
- 8) Astotais modulis (skat. 1. attēlu) ietver aspektus, kā zinātniskās darbības rezultāti kļūst pieejami sabiedrībai. Tas iespējams, piedaloties dažādās aktivitātēs: izrādēs, festivālos u.t.t, kā arī vācot, klasificējot un eksponējot zinātniskās kolekcijas botāniskajos dārzos, muzejos un izstādēs.
- 9) Devītais modulis (skat. 1. attēlu) identificē absolventu vēlmi pilnveidoties un būt noderīgiem sabiedrībai un iesaistīties labdarībā.
- 10) Desmitais modulis (skat. 1. attēlu) ietver labumus, ko gūst sabiedrība no informācijas, ko augstskolu mācībspēki, absolventi un studenti sniedz plašsaziņas līdzekļos vai tiešā kontaktā.

Sociālo ietekmi ir ļoti grūti novērtēt, tāpēc tālāk situācija Latvijā netiek aprakstīta katram modulim atsevišķi, bet ir uzskaitīti tikai atsevišķi piemēri, kas Latvijā raksturo universitāšu absolventu mācībspēku un studējošo ieguldījumu tajā. Latvijā universitāšu absolventi ir nodarbināti valsts un pašvaldību institūcijās līdz visaugstākajam līmenim, tādējādi piedaloties valsts politikas veidošanā un izpildvarā. Piemēram, no visiem 11. Saeimā ievēlētajiem deputātiem tikai 26 nav absolvējuši kādu no sešām Latvijas universitātēm.

Universitātes aktīvi piedalās zinātniskās darbības popularizēšanā, regulāri katru gadu septembra beigās piedaloties Zinātnieku nakts pasākumā. LU ik gadu organizē septiņas astoņas zinātnes kafejnīcas, kur skolēni un citi interesenti neformālā gaisotnē var noklausīties populārzinātniskus priekšlasījumus par aktuāliem pētījumiem. Daugavpils universitātes jauno zinātnieku asociācija veido un nodrošina zinātnes saikni ar sabiedrību, organizējot atklātās

lekcijas un seminārus par dažādiem sabiedrību interesējošiem tematiem. Liepājas universitāte organizē populārzinātniskus lekciju ciklus *Mazā akadēmija*. Savukārt, lai popularizētu augstākās izglītības nozīmi, Rīgas Stradiņa universitāte aicina absolventus, studējošos un mācībspēkus kļūt par RSU „izglītības vēstnešiem” „dzimtajās” skolās. Šis ir interesants, neikdienišķs un sociāli atbildīgs projekts, jo dalībnieki ziedo savu laiku un enerģiju, aicinot jauniešus, kuri sēž tajos pašos skolas solos, kuros savulaik sēdēja RSU „vēstneši”, iegūt augstāko izglītību. Toties Latvijas Lauksaimniecības universitāte savā mājaslapā apkopo absolventu veiksmes stāstus.

Latvijas augstskolas piedāvā izstāžu un muzeju ekspozīcijas. RTU galvenajā ēkā atrodas izstāde *Leonardo ģēnijs*, DU muzejā atrodas lielākā ābeču kolekcija Latvijā. LU ir savs muzejs, mikroorganismu kultūru kolekcija, herbārijs, botāniskais dārzs un astronomiskā observatorija. LLU galvenā ēka ir arhitektūras piemineklis – lielākā pils Baltijā, un tajā atrodas Jelgavas pils un LLU muzejs, kā arī Rundāles pils muzeja ekspozīcija *Kurzemes hercogu kapenes*.

Visās universitātēs rit aktīva kultūras un sporta dzīve, bez tam RSU un LU ir izveidojusi atbalsta sistēmu saviem sporta komandu un māksliniecišķo kolektīvu dalībniekiem. Universitāšu kori un deju ansambļi regulāri piedalās Dziesmu un deju svētkos, bet LU Lielā aula bieži tiek izmantota kā koncertzāle.

Liepājas universitātes Izglītības zinātņu institūta Alternatīvās izglītības centra vadītāja Gundega Tomele ir saņēmusi Ukrainas Odesas apgabala labdarības fonda apbalvojumu – Goda zīmi *Žēlsirdības eņģelis* par ieguldījumu Odesas bērnu rehabilitācijas centra darbības saglabāšanā un attīstīšanā, par Montesori speciālās pedagoģijas ieviešanu, palīdzību terapijas kabineta izveidē un mācību cikla īstenošanu 2010-2012. gadā. Goda zīmi piešķir par mecenātismu visdažādākajās izpausmēs.

Savukārt plašsaziņas līdzekļi Latvijas universitāšu zinātniekus un mācībspēkus bieži aicina paust eksperta viedokli par aktuāliem notikumiem vai dabas parādībām.

Šeit minēti tikai daži piemēri, kas ilustrē Latvijas universitāšu ietekmi uz tautsaimniecību. Investīciju izglītībā un zinātnē inenesīguma rādītāju aprēķini un analīze ir ļoti nepieciešami, lai valdība varētu izvērtēt, kur veiksmīgāk investēt valsts līdzekļus un kur sekmēt to ieguldīšanu no privātajiem resursiem. Tāpat šie rezultāti ir ļoti būtiski stratēģijas plānošanā, nosakot politisko dienas kārtību. Ekonomiskais pieaugums ir saistīts ar darbaspēka izmantošanas apjomu, tā efektivitāti un produktivitāti. Speciālistiem ar augstāko izglītību produktivitāte un ieguldījums tautsaimniecības attīstībā ir būtiski lielāks nekā pārējiem speciālistiem. Lai nodrošinātu Latvijas tautsaimniecības turpmāku attīstību, nepieciešams palielināt speciālistu ar augstāko izglītību īpatsvaru nodarbināto sastāvā.

Galvenie secinājumi un ieteikumi

Latvijā personiskais inenesīgums no augstākās izglītības ir pozitīvs. Universitāšu absolventu aptaujas rezultāti liecina, ka katrs indivīda iegūtais augstākās izglītības līmenis paaugstina indivīda ienākumus. Iedzīvotāju ar augstāko izglītību nodarbinātība ir visaugstākā, un tas nozīmē, ka valstij ir ekonomiski izdevīgi veicināt iedzīvotājus iegūt augstāko izglītību, kas dod viņiem iespēju saņemt augstāku atalgojumu, maksājot valstij lielāku nodokļu summu.

Tā kā inženierzinātņu, ražošanas un būvniecības speciālistus sagatavo tikai valsts augstskolās, jo privātajām augstskolām nav nepieciešamās infrastruktūras un finanšu resursu šādu studiju nodrošināšanai, ir paredzams šo speciālistu iztrūkums 2040. gadā. Tas parāda, ka

valstij arī turpmāk jānodrošina minētās studiju programmas ar valsts finansējumu un jāstimulē jaunieši tajās studēt.

Latvijas, Lietuvas un Igaunijas piemēri parāda, ka publikāciju un to citējamības apjoms ir cieši saistīts ar zinātniskajai darbībai atvēlētā finansējuma apmēriem.

Universitātes atrašanās vietai ir liela nozīme augstskolas izvēlē, jo lielākā daļa reflektantu izvēlas savai dzīvesvietai tuvāko augstskolu. Tāpat vairums reģionālo universitāšu absolventu izvēlas palikt dzīvot un strādāt savā reģionā.

Lai veicinātu Latvijas augstākās izglītības telpas harmonisku attīstību, ir nepieciešama daudz lielāka politikas veidotāju, uzņēmēju un augstskolu sadarbība.

Ieteikumi politikas veidotājiem:

- nepieciešams sakārtot augstākās izglītības un zinātnes likumus, izveidojot vienotu Augstākās izglītības un zinātnes likumu;
- jāpabeidz iesāktās reformas augstskolu nekustamo īpašumu atsavināšanas jomā, veicot Augstskolu likumam atbilstošus labojumus arī Publiskas personas mantas atsavināšanas likumā. Tas dotu iespēju universitātēm plānot to infrastruktūras attīstību;
- nepieciešams ļaut brīvāk studiju procesā izmantot ES valodas, neierobežojot to lietošanu vietējiem studentiem un mācībspēkiem;
- jābūtiski palielināt finansējumu augstākajai izglītībai un zinātnei, lai tas sasniegtu ES valstu vidējo procentu no IKP;
- jāpalielina kopējais jaunu cilvēku ar augstāko izglītību rādītājs līdz 40% saskaņā ar *Eiropa 2020* stratēģiju;
- balstoties uz Nacionālo attīstības plānu, vairāk jāpalielina kopējais studējošo īpatsvars inženierzinātnēs un dabas zinātnēs, attiecīgi sniedzot lielāku finansiālo atbalstu;
- valstij nepieciešams sniegt finansiālu atbalstu jaunu produktu komercializācijai un patentu ieviešanai uzņēmējdarbībā, jo tas veicinās jaunu produktu radīšanu;
- Latvijai ir jāizstrādā vienota stratēģija un rīcības plāns augstākās izglītības eksportam, paredzot izmaiņas likumos, konsulārajos un imigrācijas jautājumos, kā arī veicinot reklāmu par studiju iespējām Latvijā.
- jāsniedz atbalsts augsti kvalificētu speciālistu ar zinātnisko grādu sagatavošanai augstskolām, nodrošinot ES fondu atbalstu, lai nākošajā plānošanas periodā īstenotu ESF projektu *Atbalsts doktora un maģistra studiju programmām*;
- jāveicina augstākās izglītības ieguvušo skaita pieaugums, jo tā tiek veicināta valsts ekonomiskā un sociālā atdeve. Mērķis – augstākā izglītība visiem;
- jāizveido uz rezultātiem rādītājiem balstīts augstākās izglītības finansēšanas modelis, par pamatu atstājot prioritāro virzienu finansēšanu;
- nepieciešams veicināt izglītības eksportu un aktīvāk iesaistīties ārvalstu studentu piesaistē un juridisko jautājumu sakārtošanā;
- jāveicina vienāda piekļuve augstākajai izglītībai studentiem no visām sociālekonomiskajām grupām. Pašreizējā budžeta vietu sadales sistēma, kas balstīta tikai uz iepriekšējo studiju rezultātiem, neņem vērā izlases procesu, kas jau notiek zemākos izglītības līmeņos.

Ieteikumi uzņēmējiem un darba devējiem:

- nepieciešams atbalstīt augstskolu aktivitātes jaunu uzņēmumu radīšanā, biznesa ideju komercializēšanā un tehnoloģisko parku veidošanā, jo tas nodrošina iespējas jau studiju laikā jauniešiem uzsākt uzņēmējdarbību;
- būtiski jāpaplašina partnerība starp universitāti un biznesa vidi. Tas efektīvāk integrē universitātes tautsaimniecības attīstības procesā, veidojot arī ciešāku sasaisti ar reālo darba tirgus pieprasījumu;
- reģionos aktīvajiem uzņēmējiem kā potenciālajiem darba devējiem ir aktīvāk jāsadarbojas ar reģionālajām universitātēm, nodrošinot prakses vietas, kā arī kā pieredzējušiem praktiķiem jāiesaistās studiju procesā.
- uzņēmējiem un darba devējiem jāvērsas pie universitātēm ar pētniecības projektiem, lai rastu savu problēmu zinātnisku risinājumu;
- darba devēju asociācijām ir jānedefinē universitātēm skaidrs valsts un reģiona pasūtījums atbilstoši valsts attīstības politikai un reālajam tautsaimniecības pieprasījumam.

Ieteikumi augstākās izglītības iestādēm:

- jāturpina darbs pie universitātes augstākās izglītības kvalitātes paaugstināšanas, attīstot sadarbību ar sociālajiem partneriem un ņemot vērā tautsaimniecības intereses;
- jāveido sistēmiska pieeja uzņēmējdarbības izglītības īstenošanai augstskolās. Tas dotu iespēju integrēt uzņēmējspēju attīstības elementus dažādos studijuursos visās studiju programmās atbilstoši fakultātes specifikai;
- jāturpina universitātēs studējošo un mācībspēku iesaiste biznesa inkubatoru un inovatīvas uzņēmējdarbības attīstībā. Tas veicinās absolventu–uzņēmēju skaita palielināšanos reģionā;
- jāstiprina sadarbība un apmaiņas programmas ar līdzīgām augstskolām Latvijā un ārvalstīs, piesaistot viesprofesorus un studējošos no ārvalstīm;
- jāklūst par mūžizglītības centriem savos reģionos;
- efektīvākai zinātnes līdzekļu izmantošanai nepieciešams veidot sadarbību starp zinātniskajiem institūtiem valsts un Eiropas līmenī, attīstot tādus projektus kā BIRTI un *Valsts nozīmes pētījumu centri* vai citus tehnoloģiju parkus;
- vajadzētu vākt un publiskot informāciju par absolventu vidējiem ienākumiem, jo tas ļautu potenciālajiem studējošajiem informēti izvēlēties studiju programmas;
- jāpiemēro institūciju stratēģijas sagaidāmajam studējošo skaita kritumam;
- jāpalielina sadarbība savā starpā un kopīgiem spēkiem jāveido konkurence starptautiskajā izglītības telpā.

Literatūra

- Aarhus University (2011) Table e1. *Annual accounts for 2010, categorised by main academic areas* (in EUR thousand). Pieejams:
http://www.au.dk/en/about/profile/key_figures/2012/tabel-e1/ . (Skatīts 27.07.2012.)
- Avots, K. (2012) Augstākās izglītības personiskais ienesīgums Latvijas universitātēs. No: *Universitāšu ieguldījums Latvijas tautsaimniecībā*. Latvijas universitāšu asociācija. Rīga
- Bikse, V. (2012) Uzņēmumu vadītāji un jaunu uzņēmumu veidotāji. No: *Universitāšu ieguldījums Latvijas tautsaimniecībā*. Latvijas Universitāšu asociācija, Rīga
- Blumenstyk, G. (2005) Universities Collected Near-Record Revenues From Commercial Activity in 2004, Study Finds. *The Chronicle of Higher Education*, November 18.
- CHE (bez datuma) *The Chronicle of Higher Education*. Pieejams:
<http://chronicle.com/section/Home/5>
- Cunskā, Z. (2012) Iedzīvotāju izglītības līmenis Latvijā. No: *Universitāšu ieguldījums Latvijas tautsaimniecībā*. Latvijas Universitāšu asociācija Rīga
- EC (2005) *Returns to Various Types of Investment in Education and Training*. European Commission, Brussels. Pieejams:
http://ec.europa.eu/education/policies/2010/studies/invest05_en.pdf
- EC (2008). Best Procedure Project *Entrepreneurship in Higher Education, especially in non-business studies* Final Report of the Expert Group. European Commission, Brussels. Pieejams:
http://ec.europa.eu/enterprise/entrepreneurship/support_measures/training_education/entr_highed.pdf (Skatīts 17.07.2011.)
- Egliņš-Eglītis, A. (2012) Reģionālo universitāšu ietekme tautsaimniecībā. No: *Universitāšu ieguldījums Latvijas tautsaimniecībā*. Latvijas Universitāšu asociācija, Rīga
- EK (2010) *Eiropas 2020: Stratēģija gudrai, ilgtspējīgai un integrējošai izaugsmei*. Eiropas Komisija, Brisele. (Skatīts 05.02.2012.). Pieejams:
http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_LV_ACT_part1_v1.pdf
- EU (2012) *Innovation Union Soceroard*. European Union, Belgium,
http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/facts-figures-analysis/innovation-scoreboard/index_en.htm
- Eurostat* (bez datuma) statistisko rādītāju datu bāze. Pieejams:
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes>
- Hazans, M. (2005). *Unemployment and the Earnings Structure in Latvia*. Washington DC: World Bank.
- IHEP (1998) *Reaping the Benefits: Defining the Public and Private Value of Going to College*, The New Millennium on Higher Education Costs, Pricing and Productivity, Project The Institute for Higher Education Policy.
- IZM (2011a) *Statistika par augstāko izglītību*. Izglītības un zinātnes ministrija, Rīga. Pieejams: <http://izm.izm.gov.lv/registri-statistika/statistika-augstaka.html> (Skatīts 02.02.2012.).
- IZM (2011b) *Zinātnes un tehnoloģiju attīstība Latvijā, 2011*. Izglītības un zinātnes ministrija, Rīga.
- Library House* (2005) *The Impact of the University of Cambridge on the UK Economy and Society*. Library House, Cambridge, UK. Pieejams:
<http://insighteast.org.uk/viewResource.aspx?id=14290> (Skatīts 03.05.2012.).
- LUA (2011) *Universitāšu ieguldījums Latvijas tautsaimniecībā*. 2006. – 2011. gada LU, RTU, LLU, RSU, DU, LiepU absolventu aptauja. Latvijas Universitāšu asociācija; Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs SDKS, Rīga

- Nordea (2011) *Latvijas uzņēmumu konkurētspēja*. Nordea vitametr – biznesa vitalitātes mērījums. Nordea un SSE Rīga.
- Priednieks, A., Kukliča, I. (2012) Augstākās izglītības eksports. No: *Universitāšu ieguldījums Latvijas tautsaimniecībā*. Latvijas Universitāšu asociācija, Rīga
- Psacharopoulos, G. (2009). *Returns to Investment in Higher Education: A European Survey*. A contribution to the Higher Education Funding Reform Project CHEPS-led consortium for the European Commission.
- Scimago (bez datuma) Starptautiski citējamu publikāciju indekss. Pieejams: <http://www.scimagojr.com/>
- Skribāns, V. (2012) Speciālistu ar augstāko izglītību pieprasījuma un piedāvājuma modelēšanas un prognozēšana darba tirgū līdz 2040. gadam. No: *Universitāšu ieguldījums Latvijas tautsaimniecībā*. Latvijas universitāšu asociācija, Rīga
- Universities UK (2009) *The impact of universities on the UK economy*. Universities UK by Ursula Kelly, Donald McLellan, Ian McNicol of the University of Strathclyde.

Latvijas Universitāšu asociācija

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE
ANNO 1919

LIEPĀJAS UNIVERSITĀTE